

Sluiting en omscholing

Opa Rademakers werkte 16 jaar lang op de Wilhelmina. Na de sluiting moest het gezin drie jaar rondkomen van 100 gulden per week, meer hadden ze niet. Dat geld verdiende opa bij de lokale timmerfabriek: Beuk Meubelen. Hij hoefde zich er niet voor om te scholen, het diploma had hij al. Na lang ijveren zorgde een gratis advocaat, ingeschakeld door de NKMB, ervoor dat het gezin een eenmalige tegemoetkoming kreeg van duizend gulden, waarop ze weer wat ademruimte kreeg. Het was wachten op betere tijden.

Schaarste

Die drie jaren na de sluiting van de Wilhelmina waren zware jaren. De drie kinderen, Jan, Ria en Joep, gingen naar de basisschool zonder brood. Daar was geen geld voor. De school sprong in met gratis melk, maar meer kon zij zich niet veroorloven. Dat was wrang, zeker voor Jan, die op de Franciscanenschool zat waar de jonge broeders om hem heen meer dan genoeg te eten kregen. Die broeders vormden de helft van de leerlingen op de jongensschool. Die kinderen hadden ouders die binnenvaartschipper waren en een royale boterham verdienden. Maar hun ouders waren ook vaak weg van thuis, terwijl Jan zijn familie dichtbij hem had. Dat vond hij waardevoller dan geld. Jan werd nooit om het eten gepest omdat die andere helft van de leerlingen ook vaak gezinnen met financiële problemen had. Later, toen het gezin Rademakers er wat op vooruitging zat er wel brood in de schooltas, maar nog geen beleg.

Gouden tijd

Wanneer zag je de gevolgen van de mijnsluitingen? Zeker niet in het begin, zegt Jan, in tegenstelling tot wat veel mensen zeggen. Vrijwel direct na de sluitingens streken hier veel bedrijven neer met overheidssubsidies en de werkgelegenheid ging omhoog. 'Dat waren goude jaren in een zeepbel'. Maar die bedrijven maakten spullen die niemand nodig had. Dus spatte de zeepbel toen subsidies opdroogden en bedrijven failliet gingen of vertrokken. Toen, vanaf midden/eind jaren '70, trad het verval pas echt in. Dat zijn de jaren van broodloze schooldagen en ze betekenden het einde van daguitstapjes met de trein.

Veel voormalige beambten gingen naar Den Haag, trokken de rivier over. Daar blijven veel Limburgers wonen. Anderen gingen naar Friesland, een krimpgebied waar nieuwe industrieën werden gevestigd en meer werk was dan in Limburg.

Betere tijden

Financieel betere tijden braken aan toen Beuk Meubelen begin jaren '80 failliet ging en opa Rademakers als techniekleraar op een middelbare school ging werken. Het stelde hem in staat voor het eerst een auto en een telefoon aan te schaffen. Een televisie hadden ze al, gekocht in 1968 voor de sluiting van de Wilhelmina. Er waren zeker mensen die al eerder een auto en telefoon hadden aangeschaft, maar dat waren doorgaans beambten met een beter salaris. Binnen zijn eigen vriendenkring had niemand beide al voor de jaren '80.

Jan: 'als kind werd het ons afgeraden om ondergronds te gaan, dat was vies en laag werk. Vergis je niet, iedereen was hier blij dat de mijnen sloten'. Met name iedereen die het gezin persoonlijk kende. 'Natuurlijk zijn er nu nog mensen die roepen dat het een schande is dat de mijnen dicht zijn,

maar dat zijn de mensen die er na de sluiting slechter vanaf zijn gekomen. Lang werkloos, veel wisselende banen door subsidiestop'.

Die wisselende banen zijn ook geen pretje. Opa Rademakers moest drie keer met zijn gezin verhuizen voor nieuwe banen. Dat had ook weer te maken met die subsidieregelingen. Het was frustrerend voor zijn vrouw, die zich steeds opnieuw moest aanpassen aan de omgeving en het wisselende financiële plaatje. Oma Rademakers' broer had er op enig moment genoeg van. Van baan naar baan naar baan - hij wilde vastigheid. Hij trok naar West-Berlijn en ging werken voor een bedrijf dat ook vestigingen had in het potdichte Oost-Berlijn. Later kwam hij terug.

Schone kleding

Het vieze werk ging opa niet in de koude kleren zitten. De ratten die langs je af liepen, de natte zwarte vuiligheid, het zweet en de bedompte gebruikte lucht ondergronds. Hij stond erop dat hij elke dag schone werkkleding had. Daarmee behield hij een stukje waardigheid. Het betekende dagelijks uren soppen voor zijn vrouw, die ook de kleren van de kinderen in de wasteil moest schrobben. Dat ging zo. Een teil werd gevuld met water, het jongste kind als eerste. Daarna de middelste, en dan de oudste. Vaak was het water dan al zwart. Vervolgens ging de pungel erin, schrobde ze erop los en met wat extra vers water maakte ze het verder schoon. Zo moest dat elke dag. Ook toen de kleding later schoongemaakt werd door de mijnen.

Standverschillen

De familie woonde lange tijd in Bleijerheide. Hun buurman was opzichter op de mijn. Dan kwamen ze elkaar op straat tegen en noemde opa hem 'meneer', terwijl de opzichter Rademakers bij de voornaam noemde. Dat vond Jan als kind maar vreemd. Wel wil hij kwijt dat niet alle vooroordelen over beambten kloppen, het zijn niet allemaal barbaren. Toen zijn gezin het tijdens de wintermaanden slecht en koud had, stond de vrouw van de beambte zo nu en dan op de stoep met extra bonnen. Die konden zij wel missen.

Standverschillen zag je ook terug in de geleverde kolenvoorraad. Kolen werden standaard voor de winter geleverd en opgedeeld op basis van inkomens. Mijnwerkers op gemiddelde inkomenschaal kregen degelijke eierkolen. Beambten kregen de kolen met de hoogste ontbrandingsgraad. De lage werkers zoals Rademakers kregen dan het restproduct. Ook kwam de kapelaan langs bij deze 'lage' werkers, maar zeker niet de pastoor. Die bezocht vermogende huishoudens. De kinderen onder elkaar hadden geen besef van die verschillen, ondanks dat ze geregeld bij elkaar werden weggeroepen.

Leren en geen Nederlands spreken

Toen Jan en vier jaar later Ria naar de basisschool gingen spraken ze allebei geen woord Nederlands. Dat moesten ze leren. Thuis spraken ze alleen maar dialect, binnen de familie en vriendenkringen. Jan haalde die achterstand snel in op de jongensschool waar de helft van de kinderen van goede komaf was en de taal goed sprak. Dat dwong hem om snel bij te leren. Ria had daar meer moeite mee. Zij zat op de allereerste gemengde school van de stad, tussen kinderen die opgroeiden zoals zij en dus ook de taal moesten leren. Daar heeft ze lang mee geworsteld.

Maar Ria en Jan behoorden ook tot de eerste generatie kinderen die de kans kreeg een andere toekomst op te bouwen dan hun ouders. Daarom stimuleerden oma en opa Rademakers hen

constant door te leren. Binnen hun vriendenkringen kwam leren op de eerste plaats. 'Leren is een hobby', zei hun vader altijd.

Vrijstelling en ziekte

Harmonieën en fanfares waren niet alleen populair vanwege de muziek die er gemaakt werd. Je kreeg er standaard vrijstelling van vroege diensten voor. Hetzelfde gold voor voetbalclubs, Roda bijvoorbeeld. Daar was het niet anders. Natuurlijk moest je een bepaald talent hebben en er waren maar beperkte plekken vrij, maar het was een belangrijke motivator.

Ziek melden was zo'n ander verhaal. Dat moest je inplannen, anders had je veel te weinig vrije dagen op de mijn. Niemand was er ooit een jaar niét ziek. Er werd ook amper op gecontroleerd, in tegenstelling tot jaren later als er mooie wetten voor worden ontwikkeld. Ziek melden als je dat niet was, het werd breed geaccepteerd door de mijndirecties. Met carnaval werd er de spot mee gedreven, dagen dat koempels ook schitterden in afwezigheid. Aan de wekelijkse kaarttafels grapt mijnwerkers 'dat het toch hoog tijd wordt om me weer eens even ziek te melden'. Jan zag in '72 eens een concert waarbij de orkestleider voor aanvang door de zaal riep dat hij zoveel optredens had, dat hij zich maar ziek had gemeld om het allemaal te redden. De zaal proestte het uit. Het was tekenend voor die tijd.

Betaling op de bon

Kruideniers zagen volgens oma Rademakers veel door de vingers. Duizenden guldens aan bonnen hadden kleine ondernemers na de mijnsluitingen nog open staan. Zo hielpen winkels de armsten hier en daar een beetje. Maar er was één winkel met het grootste aanzien in de wijk, en die accepteerde alleen contante betaling: de kwaliteitsslager. Hier ging men heen om gezien te worden, zij die goed vlees konden betalen. De familie Rademakers kwam er zelden. Maar als ze er kwam, dan was het opa die ging, en wel alleen. De trots straalde van hem af als hij naar de slager liep om te tonen wat hij betalen kon.

Veranderingen in dagelijks leven na de sluiting

Vroeger kaartten mensen buiten op straat. Jan: 'of liever: mensen wóónden op straat'. De sluiting sloeg een gat in de regelmaat van het gezin. De vanzelfsprekendheid van een verenigingsleven viel weg, mensen hadden hun eigen sores. Er werd ineens veel meer voor de televisie gehangen. Plots waren de weekenden vrije dagen. Dat was leuk, maar tegelijkertijd werd iedereen ermee geconfronteerd dat ze er niets mee konden doen. Er was geen geld meer voor ritjes met de trein naar familie of andere dagjes uit. Dus gingen kinderen buiten spelen, en de oud-mijnwerker hing meer dan ooit voor de tv of ging drinken. Dat was altijd al een punt, maar het drinken nam na de sluiting toe, stelt Jan. Ze hadden niet veel anders te doen. Huwelijken strandden volgens Ria massaal. Vrouwen konden er niet meer tegen: vaak weg, dronken thuis, veel bemoeienis met het huishouden, wisselende banen. Oud-mijnwerkers gingen ook meer kaarten bij elkaar. Maar ook daar werd bij gedronken. De mannen wisten vaak geen raad met zichzelf. Wilden het ook graag goed doen voor het gezin en gingen zich behulpzaam bemoeien, maar dat viel vaak niet in goede aarde. Naast scheidingen stak zeldmoord regelmatig de kop op. De familie klopt het af dat daar geen bekenden tussen zaten.

Eén van de dingen die kinderen graag deden tijdens het buiten spelen na de sluiting, was rondkuieren op het braakliggende mijnterrein van de Domaniale. Daar lagen zwarte poelen water waar Jan dan stenen in gooide. Het moment suprême brak aan zodra de steen het oppervlak raakte.

Bij de plons schoten overal ratten tevoorschijn die zich schuilhielden in het water. Het was een weerzinwekkend spannend schouwspel. De ratten werden opgejaagd en achterna gezeten met stokken. Ze waren veel te snel voor hun kinderbenen, maar leuk was het wel.

Zelden namen de kinderen kolen mee naar huis. Het zicht van kolen waren ze wel gewend. Wel was het leuk om ermee te tekenen op de grond. Tikkertje was ook in trek, en dan was het zaak om zo ver mogelijk bij die smerige plassen vandaan te blijven. Er is, 'gelukkig', nooit iemand in gevallen.

Kinderen spelen spelletjes. Een populaire op het schoolplein was de springwedstrijd. In het Kerkrade van de vroege jaren '70 stonden de twee grootste flats uit de omgeving in Chevremont en Bleijerheide. Dat wist iedereen, want daar sprongen mensen vanaf. Kinderen sloten weddenschappen met elkaar van welke flat vandaag de meeste overspannen inwoners waren gesprongen. Winnen deed er überhaupt niet toe. Jan en Ria hebben nooit mensen zien springen of liggen, maar pikten wel op wat mensen erover zeiden en maakten er een spel van. Ze slaan hun hand voor de mond als ze de herinnering tegelijkertijd ophalen.

Opvallende / positieve veranderingen

Niet alles ging erop achteruit na de sluitingen. Het leven werd ook een stuk makkelijker. Koken aan een gasfornuis met knop; wasmachines; niet meer naar de kelder hoeven voor de kolenstook; een toilet ín huis. Dat toilet was revolutionair volgens oma en de kinderen, gewend als ze waren om tot 1974 naar een hokje in de tuin te moeten. De vervuilende treinen verdwenen, de stank ervan nam af toen werd overgeschakeld op elektrische aanvoering. De enorme hoeveelheid rangeersporen in Heerlen verdween. Er ontstonden mooiere wijken met meer nieuwbouw (wat later teveel zou blijken), de bekende kolonieën verdwenen, daar is Jan vooral over te spreken. Met de mijnen verdwenen ook de metershoge muren om de mijnterreinen. Die waren zwart en grauw en lelijk. Er kwam meer vrije tijd en de muziek kwam op, dat niet alleen meer in huis maar ook op straat, in feesttenten werd gedraaid. Dat was nieuw. Transistorradio's staken de kop op en binnen de kortste keren had iedereen een. De muziek kwam begin jaren '70 lange tijd vanuit één zender: Radio Luxemburg. Cafés draaiden overal dezelfde muziek als strijkende moeders thuis. En de eerste nationale televisiezender - Nederland 1 - werd absoluut niet opgezet. Nederland 1, dát was pas waardeloze televisie. De topkwaliteit in Kerkrade was Duits en die zenders voerden de boventoon. Een trend haast onverenigbaar met de rest van het land. Toen Jan (16) Ria (12) op de middelbare school zaten werd dat kijken naar de televisie steeds normaler en zelfs gestandaardiseerd. Het was de tijd van Toppop en Ad Visser. Toen Ria zestien werd *Schooltv* zelfs ingevoerd. Langzaam maar zeker werden nieuwe media steeds meer geaccepteerd. Ook de Nederlandse. Maar de opkomst van televisie zorgde ook voor de nodige scepsis, vooral onder ouderen. Die waren bang dat televisieprogramma's het karakter van de jeugd zou aantasten. Maar Jan en Ria mochten gewoon kijken van hun moeder. Zo lang er maar geen leeftijdsgrens van 21+ op zat. Dan was er een blote knie te zien en dat kon niet.

En heel belangrijk na de sluiting van de mijnen: vrije dagen met carnaval. Dat was tijdens de mijn nooit zo, diensten draaiden altijd door. Als gevolg werd er na de mijnsluitingen meer en langer carnaval gevierd. Ziek melden werd overbodig.

Tot de mijnsluitingen kende Limburg bovendien geen enkel merk. Voedsel kreeg je bij de plaatselijke kruidenier in puntzakken: koffie, suiker, ewten, noem maar op. Merken begonnen een opmars na de sluitingen door met name de Amerikaanse invloed vanuit televisie. Waar voorheen de naam van de

kruidenier je kwaliteit bepaalde, moest dat gaandeweg wijken voor associaties met exotische, onbekende namen uit het buitenland. De eerste merkkleding die het gezin zag en kocht was Levi's. Dat weten ze nog goed.

Schonere omgeving

Bij de vraag of Jan en Ria merkten dat hun wijk schoner werd na het stilvallen van de mijnen schudden ze opvallend genoeg hun hoofd. Daar merkten ze helemaal niks van. Dat terwijl er dagelijks metershoge rookpluimen uit schoorstenen kwamen en er constant zwart stof uit de mijn neerdaalde op huizen in de buurt. En toch: nee. Het antwoord is eenvoudig. 'Als je je omgeving van jongs af aan niet als vies ervaart, merk je later ook niet dat het schoner wordt'.

Voorraad

Marga, Jans vrouw, vertelt hoe ze er ook altijd van opkeek dat er bij Jan thuis nooit voorraad in de kast stond. Boodschappen werden daar gedaan op basis van wat nodig was. En vooral pas als het op was. Voorraad, zoiets decadents hadden ze zich nooit kunnen veroorloven. Daar ga je naar leven. Toen Marga met Jan ging samenwonen stoorde ze zich eraan dat hij steeds maar geen voorraad wilde kopen. Dat hoeft toch helemaal niet, zei hij dan. 'En nu ergert hij zich dood als er niks meer op de kelderplanken staat!', lacht ze. Hij kan niet meer zonder.

Het is waar, zegt Ria. 'Ik koop nog steeds niks op voorraad'. Dat komt volgens haar omdat haar vriend ook uit Kerkrade komt en hetzelfde is opgevoed. Zij had geen geliefde die iets anders daarvan vond.

Toenemende criminaliteit en onbehagen

Vroeger stonden alle deuren, ramen en tuinhokjes wagenwijd open. En als ze niet open stonden waren ze in ieder geval niet op slot. Kinderen zetten hun fiets onafgesloten op straat. Het lijkt een fantasie uit het verleden. De familie piekert er niet over om dat nu nog te doen.

De eerste keer dan Jan iets over stelen hoorde was bij de kruidenier in 1969. Er was drank en voedsel gestolen. Hij stond te klapperen met zijn oren, hij schrok ervan. Na de sluiting kwamen steeds meer onbekende mensen de wijk in. Er werd flink gebouwd, vestigingsmogelijkheden waren er te over en huurprijzen waren laag. Bovendien was er vergrijzing, het gebied krimpde, wat de kans op een woning in het afgelegen Kerkrade nog maar eens vergrootte.

Als het gaat over het gevoel in de wijk is oma Rademakers de eerste die zegt dat ze blij is dat ze nog steeds in Kerkrade woont. Haar kinderen zijn minder enthousiast. Ria heeft er meer dan eens over gedacht de stad weer te verlaten. Ze was een tijdje weg, acht jaar woonde ze in het Heuvelland vanwege werk. Ze kwam terug uit trots, wilde dat haar dochter op Rolduc zou zitten, op dezelfde goede school die zij als jong meisje afmaakte. Daar heeft ze nu spijt van. Rolduc hevelde een paar jaar geleden al haar havo- en vwo-afdelingen over naar Heerlen, en deze zomer gaat ook het vmbo op het schop. Dan heeft Kerkrade geen middelbare school meer. Het is sociale filtering. Los van de afgezonderde ligging, of juist wel mede daardoor, is en blijft het opleidingsniveau in Kerkrade van oudsher laag. Daardoor trok havo en vwo al weg uit de stad, deze leerlingen vond je er niet veel terug, en bleven de sociaal zwakkeren achter.

Veel van Ria's schoolvriendinnen zijn blijvend weggetrokken. Een paar jaar geleden organiseerde Ria een reünie en schrok ervan. Haast iedereen die ze sprak was weggegaan uit Kerkrade. Op Rolduc, waar Ria woont wordt flink gedeald. De plekken kan ze zo aanwijzen. Elke twee weken, daar voor het

huis en daar op de hoek. Vuurwerk kun je hier geen vuurwerk meer noemen. 'Het zijn illegaal verkregen, keiharde bommen'.

In Jans straat waar ik op bezoek ben werd laatst op de hoek geschoten. Bovenaan de straat ligt een drugspand. Oma Rademakers, Jan, zijn vrouw en Ria verzekeren mij: 'als het donker wordt ga ik niét naar buiten'. De deur wordt ook niet open gedaan, tenzij ze via het raam zien of het een bekende is. Jan heeft er een getint glaasje in de deur voor aangeschaft. Er steken meer bendes de kop op. De Hell's Angels op de Markt van Kerkrade haalde dit jaar nog het NOS-journaal. 'Daar ging wel wat aan vooraf', zegt Ria. De burgemeester sloot hun clubhuis in Kaalheide, waarop ze zochten naar een alternatief. Toen ze hoorden dat er op de Markt een pand vrij stond zijn ze daarheen gegaan. Nu plakken er oranje verkreukelde vellen voor de ramen. Alles zit dicht. Gezelligheid straalt het niet uit. En ondanks dat de familie weet dat die mannen niet zomaar iets uithalen, hebben ze een beklemmend, gespannen gevoel in hun buik als de benedeleden in leren jassen achter hun terrastafeltje zitten. Niemand kijkt er nog van op als er wietplantages in de buurt worden opgerold. Oma Rademakers kent een huis in haar straat waarbij zolder, kelder én tuin werden ingezet voor wietteelt.

Jan verliet Kerkrade ook maar is weer terug. Zeven jaar studeerde hij in Eindhoven. Toen hij eind jaren '80 terugkwam merkte hij dat er iets was veranderd. Kerkrade was minder veilig geworden. Veel leegstand; verpaupering. Het lokt onguur volk. Volgens hem begon de criminaliteit echt in het jaar 2000.

Ria heeft er spijt van. 'Als ik dit toen allemaal geweten had was ik nooit meer teruggekomen'. Maar nu nog verhuizen? Nee, daarvoor vindt ze zichzelf te oud. 'Ik heb in die jaren ook veel opgebouwd. Mijn vriendenkring zit hier, mijn familie woont hier. Ik heb momenteel geen werk; waar moet ik al die relaties nog gaan opbouwen?'. Maar als het even kon, als ze jonger was, dan was ze zo weg. Marga, de vrouw van Jan, wordt al zenuwachtig als haar dochter mij komt ophalen aan het station. 'Er kan vanalles gebeuren, er loopt vanalles rond. Dit is Kerkrade'. Jan herinnert zich een andere tijd. 'Twintig, dertig jaar geleden was Kerkrade een florissante stad. Toen had je deze problemen helemaal niet'.

Kijk je naar buiten, dan is een huis zonder plastic rolluiken een zeldzaamheid. Jan lacht als ik erover begin. 'Ik geloof dat wij de enigen zijn die ze niet hebben'. Volgens hem kwam dit type rolluik opzetten in de jaren '80. Daarvoor waren ze er ook al, toen waren ze van hout en hadden ze een heel andere functie. Vroeger hadden ramen enkele beglazing en zorgden de houten luiken voor warmtebehoud. De huidige onooglijke plastic luiken zijn puur voor veiligheid. Marga groeide op in een degelijke boerderij in Margraten, nabij Maastricht. De verpaupering die ze in Kerkrade zag was helemaal nieuw voor haar, dat kende zij helemaal niet. Ze stond te kijken van al die kille rolluiken.

Jan herinnert zich opeens: 'tijdens de mijnen was er helemaal geen buitenlanderprobleem. Die jongens werden in de gemeenschap opgenomen, ze hoorden erbij'. Daar kwam verandering in na de sluiting. Hetzelfde nest waarin al die mijnwerkers ongeacht kleur en komaf leefden, was uit elkaar gevallen. Dat deed wat met je vooroordelen.

In die tijd van eerste Italiaanse en Marokkaanse gastarbeiders zag je overigens een evenredige toename in het aantal geboekte vakanties naar die landen. Los van de gastarbeiders trokken ook veel Limburgers die kant uit, geprikkeld door de culturen en het eten die gastarbeiders meenamen naar de mijnstreek. Toen ging niemand naar Oostenrijk. Wat moest een mens in Oostenrijk?

Waardoor is het onveiligheidsgevoel toegenomen?

Een simpele vraag, vindt de familie. Door de opkomst van sociale media. Een minder beschermde opvoeding. 'Vroeger hoefde je nergens angsten voor te hebben', zegt Ria. Toen loste je een ruzie buiten op met een enkele klap. 'Nu moet je maken dat je wekomt'. Jan noemt ook het afnemende verenigingsleven en de afnemende sociale controle vanuit de kerk. 'Dat laatste is misschien nog wel de doorslaggevende reden'. En daarnaast: de open grenzen. Vroeger werd hiernaast in Pannesheide alles gecontroleerd bij de douanepost. Nu raast iedereen er gewoon voorbij. Grenscriminaliteit. Maastricht heeft het ook, maar in het sterk vergrijsde Kerkrade lijkt ze vrij spel te hebben. En dan het lage opleidingsniveau. De gevolgen van de sociale filtering. Sociaal zwakkeren blijven achter en die krijgen niet allemaal het goede voorbeeld mee vanuit thuis en omgeving. Parkstad heeft ook veel te weinig industrieën waardoor jonge mensen hun brood hier niet kunnen verdienen en marginalen ruimte krijgen. Als laatste heeft Kerkrade geen middelbare school meer vanaf de zomer. Ria: 'terwijl elk gezin bij een verhuizing denkt: waar kan mijn kind naar school?'. En dan is er ook liefst een hogere opleidingsmogelijkheid aanwezig.

Toegenomen aandacht voor de mijnen: M2015

Oma Rademakers vindt het alvast prachtig. Zo ook haar vriendinnen bij de kegel- en kaartclub. 'Ineens hebben we het weer over de mijntijd. Ja, het was een mooie tijd'. Met Jan voorspelt ze dat we in de toekomst nog meer zullen horen over het mijnverleden. De herwaardering leidt mogelijk tot een herziening van hoe we de mijngangen onder onze voeten laten liggen, en ander cultureel erfgoed dat op te lappen is. 'Dat gaan ze misschien nog weleens aanpakken. Het zou mij niets verbazen'.

Op verzoek van de geïnterviewden zijn alle namen gefingeerd.